

392.54(497.11)
316.361.1(497.11)

МИНА ЈЕЛЕСИЈЕВИЋ
етнолог-антрополог
Чачак, Горња Горевница
minajelesijevic@gmail.com

ДОМАЗЕТСКИ БРАК – ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ МАТРИЛОКАЛНЕ БРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

АПСТРАКТ: *Тема овог рада је истраживање домазетских бракова склоњених у различитом временском периоду у чачанском крају. Поред ојшћих њодајака добијених на основу исићивања шире локалне заједнице, исићано је и њећ њородица (њо једна њрадска и њрињрадска и њри сеоске) и на основу њих конкретних њримера њредсћављене су и анализиране каракћерисћике бракова у којима њерка доводи мужа у своју кућу.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *домазетски брак, њородица, зет, домаћинсћиво, њодела рада, њородични односи, аућорисћећ.*

Увод

Узимајући у обзир резиденцијално правило (правило о месту становања супружника након склапања брака), брак је у сеоској средини по правилу патрилокалан, док је матрилокална брачна заједница¹ (домазетски брак) релативно ретка и склапа се најчешће из економских разлога (уколико је младожења сиромашан) или услед недостатка мушких наследника у младиној породици, а све до краја XIX века муж не само да је прелазео да живи у женину кућу, већ је прихватио и њено презиме. У већини крајева,

изузев у североисточној Србији где се сматра нормалном појавом, на матрилокални брак се гледа неповољно и за мушкарца који прелази у женину кућу постоји више локалних назива, између осталог и оних погрдног значења.² Призећен човек се, поред у литератури устаљеног термина *домазет*, назива још и *миражција*, *масаџија*, *доходац*, *њривук*, *њриуз*, *уљез*, *њризетко*, *њрижења*, *накућњак*, *њаузан*, *кецељаш*, *доводак*, *њризетњак*, *њриводњак*, *дошљак*, *ућушњак*, *ууз* итд.³ Сви ови називи

[1] У зависности од тога да ли након склапања брака жена прелази у мужевљеву кућу или муж прелази у женину кућу, брак је патрилокалан или матрилокалан. Патрилокално односно матрилокално пребивалиште подразумева да пар живи са или близу сродничке групе мужа односно жене. Међутим, будући да патрилокалност и матрилокалност не морају нужно да се поклапају са патрилинеарним и матрилинеарним системом порекла (рачунање порекла искључиво по мушкој/очевој или искључиво по женској/мајчиној линији), у модерној антропологији се радије користе термини вирилокално и уксорилокално пребивалиште у значењу „у мужевљевој кући“ односно „у жениној кући“ (Charlotte Seymour-Smith, *Macmillan dictionary of anthropology* (London: Macmillan Reference Books, 1986), <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-1-349-08037-3.pdf> (преузето 25. 7. 2021. године))

[2] Никола Павковић, „Друштвена организација“, *Гласник Ећнографској музеја у Београду* 44 (1980), 152.

[3] Никола Пантелић, „Село и породица“, *Гласник Ећнографској музеја у Београду* 25 (1962), 126; Тихомир Р. Ђорђевић, *Наш народни живоћ* 4 (Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1931), https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Tematske_kolekcije/tihomir_djordjevic/knjige/TD_823_04_a#page/4/mode/1up (преузето 25. 7. 2021. године); Никола Ф. Павковић, „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, *Зборник Маћице срћске за друшћвене науке* 114-115 (2003), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2003/0352-57320315223P.pdf> (преузето 26. 7. 2021. године); Милош Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, *Гласник Ећнографској музеја у Београду* 73 (2009), 30; Никола Пантелић, *Наслеће и савременосћ: друшћвени живоћ у селима чачанској и њорњомилановачкој краја* (Београд: Етнографски институт САНУ, 1991), 47.

представљају општи однос и схватања патријархалне средине о положају оних који су дошли „на мираз“ указујући на њихово омаловажавање и подређен положај мужа у матрилокалном аналогно положају жене у патрилокалном браку.⁴ Зет је морао да буде „најмлађи“ у кући, а не равноправни члан заједнице јер је уживао женину имовину.⁵ Био је економски подређен у односу на жену и њене родитеље, али и зависан према деци као наследницима мајчине имовине, па деца свог оца често нису ни сматрала домаћиним, „главом породице“, већ деду по мајци.⁶

Породица 1

У тренутку када је зет дошао „на мираз“ 1953. године, породично домаћинство у Горњој Горевници чинили су деда, баба, отац, мајка, кћерка и зет (касније и њихов син). Иначе, деда, родом из Миоковаца, такође је дошао „на мираз“ на ово имање.

Што се тиче ћерке и зета, они су након свадбе, која је обележена према традиционалним обичајима, годину дана живели код зета у Пријевору. Међутим, пошто је он имао деветоро браће и сестара, одлучили су да се 1953. године преселе у Горњу Горевницу с обзиром да је она била јединица. Током првих година брака комшилук није благонаклоно гледао на зета, чак су му правили смицалице и претили му, појединци су били љубоморни, али су га касније прихватили. Понеко га је ословљавао термином *дођин*.

У почетку су сви живели у једној кући, а касније су ћерка и зет (уз очеву и дедину помоћ) изградили другу. Деда, носилац имовинског права, половину куће је преписао унуци, док је друга половина након његове смрти припала оцу. Деда и отац су зету препустили управљање домаћинством, нису се мешали у доношење одлука, већ су му

[4] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост...*, 47.

[5] Н. Пантелић, „Село и породица“, 126.

[6] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост...*, 52.

помагали колико су могли. Што се тиче физичког рада, највећи терет био је на ћерки и зету. Приходе су имали углавном од пољопривреде јер нико, осим оца који је радио у руднику, није био запослен. Сав зарађен новац је био код зета, он је њим располагао и давао га осталим укућанима кад им је био потребан.

Деда је доласком на женино имање задржао своју породичну славу Лучиндан коју породица и данас слави као главну. Породична слава зетове фамилије је Лазарева субота. Док му је отац био жив, одлазио је на славу код родитеља (у госте). Након очеве смрти славу су преузели синови који су остали на имању, а зет је у Горњој Горевници почео да преславља очеву славу (прекађује колач). Међусобно су се посећивали и током божићних и васкршњих празника, као и за обетину (сеоску славу). На породичне свечаности деда је позиван као најстарији у домаћинству, а после дедине смрти зет.

Зет је планирао да се одрекне имовине у Пријевору у корист своје браће, али они то нису прихватили (као ни отац док је био жив), па је наследио део очевог имања.

Породица 2

Породично домаћинство у насељу Лугови од 1974. до 1994. године⁷ чинили су отац, мајка, ћерка и зет. Брак је склопљен 1972. године, а свадба је одржана као да је у питању патрилокалан брак. Зет је са села, па је пар током прве године брака изнајмљивао стан у граду, а након рођења првог детета су се преселили код њених родитеља (младини родитељи су пореклом из околине Ивањице, али су због посла одлучили да се преселе у околину Чачка где су купили плац и направили кућу). Разлог одласка „на мираз“ је посао, јер зет није имао могућност да путује из села у град где је био запослен, као и приступачнија школа за децу, али се наводи још један разлог а то је да супруга није желела да живи на селу.

[7] После развода зет се вратио у село на своје имање.

Његови родитељи нису одобравали одлуку јединог сина да се призети, као ни њихова околина. Ни сам зет није волео да живи код таста и таште, а да му родитељи буду сами. За њега је одлазак „на мираз“ представљао „нужно зло“ јер, како каже, није желео да се пресели у женину кућу, али је морао. С друге стране, таст и ташта и комшилук у Луговима позитивно су гледали на то јер су сматрали да је, будући да се ради о ћерки јединици, добро да она остане у родитељској кући.

Током прве године ћерка и зет су живели у истој кући са њеним родитељима. Потом су отац и мајка у истом дворишту адаптирали стару кућу и преселили се у њу. Док су живели заједно заједно су се и хранили, а после је свако спремао храну за себе. Новац није био заједнички, мада су и једни и други родитељи финансијски помагали децу кад год су могли, чак таст и ташта и више јер им је ћерка јединица, а зет је имао две старије сестре. Зет је барем једном седмично одлазио код родитеља да им помаже на имању.

Домаћинство се водило на оца и њега су сви сматрали „главом куће“, за разлику од зета који ништа није поседовао, па су га звали *миражџија*. У оквиру домаћинства (мада је у питању мало приградско имање и нема посла као на селу, па су се радови углавном односили на одржавање грађевина, дворишта, као и мање поправке) послове су обављали заједнички отац и зет, али онако како отац каже. Он је био главни, а зет је пристајао и помагао колико је могао.

Отац и мајка су славили Стевањдан одвојено у својој кући. Ћерка је помагала, али је зет одлазио на славу искључиво као гост и ни на који начин није учествовао у припремама. Његова слава је Лучиндан и он ју је обележавао са родитељима, а након очеве смрти је и наставио да слави на имању својих родитеља у селу. Таст и ташта су долазили на славу, као и женина ужа родбина. Божић и Васкрс су обележавали подједнако и код његових и код њених родитеља, мада је он

у време божићних празника више времена проводио у селу. На прославе код ћеркине родбине позивани су посебно отац и мајка, а посебно ћерка и зет, иако су се њени родитељи љутили због тога јер су сматрали да су они из исте куће и да би требало да се позива домаћин као најстарији, а да сви иду заједно. Ћерка и зет су присуствовали и породичним окупљањима његове родбине.

Породица 3

Породично домаћинство у Чачку су од 1991. године чинили мајка удовица (преминула 2018. године), ћерка и зет са троје деце. Брак је склопљен 1987. године, након чега су младенци живели у селу заједно са зетовим родитељима. Као разлог пресељења ћерка наводи немогућност путовања на посао у Брђане (ради у школи као учитељица), али и неслагање са свекрвом. Зетови родитељи, рођаци, али и комшилук, тешко су прихватили његов одлазак „на мираз“. Ћерка истиче да је била упозната и са веома негативним коментарима поводом тога, али да им није придавала значај. С друге стране, њена породица (има брата и сестру који живе у посебним домаћинствима) је прихватила, поготово јер су знали за сукоб са свекрвом. У тренутку испитивања зет је углавном у селу јер су му родитељи стари (брине о њима и имању), а ћерка је у стану са децом (стан је наследила после мајчине смрти).

Док су живели заједно, приходе су остваривали од ћеркине и зетове плате, као и мајчине пензије. Ћеркин и зетов новац није заједнички, ћерка је имала овлашћење да подиже пензију своје мајке, с тим што је мајка увек напомињала шта јој је потребно и ћерка јој је то и куповала. Зетови родитељи су пензионери, али сина нису помагали финансијски. Стан се водио на мајку, па се на њу као најстарију у породици гледало као на „главу куће“. Однос између зета и таште подразумевао је међусобно уважавање и

поштовање и не може се рећи да је зет на било који начин био у подређеном положају. Међутим, због тога што је често био на путу због посла и свакодневно одлазио код родитеља да им помаже на имању, ћерка је преузела управљање домаћинством и углавном доносила одлуке о томе шта је потребно урадити и на који начин расподелити новац (храна, кућна хемија, одећа, рачуни за комуналне услуге...). Мајка је припремала храну и чувала децу, док је ћерка била задужена за остале кућне послове. Зет је био задужен за поправке у стану.

Зет и ћерка, заједно са зетовим родитељима, у селу славе његову славу Аранђеловдан. Њих двоје обаве све припреме, мада родитељи увек једним делом учествују финансијски. Породица у Чачку преславља кћеркину славу Јовањдан. Док су деца била мала, колач је у цркву носио зет, а сада то раде одрасли синови. Пре подне се сви окупе уз свечани доручак, а после подне одлазе у госте на славу код ћеркиног брата. Божић и Васкрс сваке године прослављају у селу. Осим за породичне свечаности и празнике, ћерка са децом долази у село скоро сваког викенда и током школског распуста, па породица одржава контакте са комшилуком и мужевљевом родбином. Када их ћеркина родбина позива на свечаности и прославе, позивница је док је мајка била жива била насловљена на њу, али се подразумевало да одлазе сви заједно. Прослављали су се и дечји рођендани, а поред рођака, гости су најчешће били ћеркини и зетови пријатељи са децом.

Породица 4

Породично домаћинство у Горњој Горевници чине отац (удовац, мајка је умрла 2013. године), ћерка и зет са двоје малолетне деце. Зет је такође из Горње Горевнице. Ћерка има две сестре, старију удату и млађу која живи у граду али викенд проводи са њима у селу. Сви чланови домаћинства живе у

двоспратној кући са заједничком кухињом, дневним боравком и купатилом.

Брак је склопљен 2008. године (свадебни обичаји су спроведени као да је у питању патрилокални брак). Пар је унапред одлучио да је најбоље да живе код њених родитеља. Нису навели конкретан разлог те одлуке, али се може претпоставити да је у питању недовољно стамбеног простора код родитеља зета (у питању је мала приземна кућа, а зет има старијег брата који са породицом живи у посебном домаћинству). Према зетовљевим речима, његови родитељи у почетку нису прихватили одлуку сина, али он није ни тражио њихову дозволу јер је, како је рекао, важно са ким ће а не где живети. Што се тиче реакције околине, пре свега најближег комшилука, оне су углавном биле позитивне, али било је и негативних коментара које испитаници тумаче као знак љубоморе.

У овом домаћинству није изражена строга подела рада на мушке и женске послове, мада се подразумева да мушкарци обављају оне физички захтевније. Храна је заједничка и јело се спрема за све укућане, а кувају и ћерка и отац (док је била жива, то је радила мајка). Ћерка је најчешће задужена за одржавање куће, али су у то укључени и мушки чланови уколико је потребно (оперу судове и распреме ако она није ту). Отац је најчешће задужен за старање о стоци и повртњаку, а зет за теже послове (припрема дрва за огрев), али и за поправке у кући.

Приходи се остварују од очеве пензије и зетове плате. Ћерка није стално запослена, већ је повремено ангажована од стране једне приватне фирме. Извесне приходе су до прошле године имали и од гајења оваца. Ипак, новац није заједнички, већ свако има „свој новчаник“, али сви финансијски улажу у домаћинство и не гледа се ко је шта купио. Новац од продаје стоке узимао је отац, али га није задржавао за себе, већ га је на неки начин улагао у домаћинство (нпр. куповина намештаја). Када су у питању новчани

издаци за личне потребе, свако самостално доноси одлуке у коју сврху и колико ће новца потрошити. Одлуке у вези с децом доносе заједно ћерка и зет. Испитаници су истакли да неретко једни другима дају позајмице и на тај начин се финансијски испомажу када је реч о трошковима који се не тичу заједничког домаћинства. Сви издвајају новац за плаћање рачуна, па тако ћерка плаћа струју, зет рачуне за мобилне телефоне свих укућана, а отац интернет и кабловску телевизију. Зета родитељи не помажу финансијски, али се често старају о деци и чувају их.

Домаћинство се води на оца, али сву имовину сматрају заједничком. Истичу да нема домаћина у смислу да једна особа доноси све одлуке и да је иницијатор свих послова. Не траже једни од других дозволу да нешто ураде, али се међусобно обавештавају о својим намерама, договарају се и, уколико је могуће, сви учествују и радом и финансијски. Зет се сматра равноправним чланом домаћинства и ни на који начин није подређен тасту.

Породица слави Лазареву суботу, славу куће/имања. У припреми славе, и финансијски и радом, учествују сви чланови породице укључујући и млађу ћерку. Домаћин славе је отац и он први дочекује госте који славу честитају и зету. Гости су, између осталог, и ћеркини и зетови пријатељи. Такође, и његова мајка често долази да помогне око припреме. Зет са својим родитељима слави Стевањдан у њиховој кући, а од следеће године отац ће му у потпуности препустити улогу домаћина славе јер његов брат посебно слави. Божић и Васкрс се празнују у оба домаћинства: празник се пре подне најпре обележи и прослави у кућу у којој живе, са ћеркином родбином, а после подне зет са женом и децом одлази код својих родитеља. Када их позивају на разне породичне свечаности, ћеркина тј. тастова званица посебно упућује позивнице оцу (и млађој ћерки која није изузета), а посебно ћерки и зету, тако да и појединачно одлазе на прославе и носе поклон. Исто је и када се ради о зетовој званици (позивнице се упућују

појединачно родитељима и браћи). Ђеркина и зетова родбина се, као и пријатељи, окупљају и током прослава дечјих рођендана.

Породица 5

Чланови домаћинства у Горњој Горевници су отац, мајка, ћерка и зет са двоје малолетне деце, с тим што отац и мајка живе одвојено у сутерену породичне куће где имају посебан дневни боравак са кухињом, купатило и спаваћу собу, а ћерка и зет са децом живе на спрату. Улази у оба дела куће су одвојени и на различитим су странама куће, а испред оба улаза су простране терасе. Отац, мајка и зет су запослени, а ћерка није.

Пар се венчао 2010. године и нису планирали да живе код њених родитеља већ код младожењиних, па су и свадбени обичаји обављени на традиционални начин. Пар је живео у Слатини заједно са мужевљевим родитељима пет година. Међутим, дошло је до свађе са оцем/свекром који није желео да син и снаха и даље живе у његовој кући, па су они одлучили да се преселе код њених родитеља о чему раније нису ни размишљали. Двоумили су се да ли да изнајме стан, али су одлучили да не желе да буду подстанари и излажу се додатним трошковима (бар за сада) када код жениних родитеља имају све услове за живот. Мада је све што се догодило представљало шок за њих, родитељи су прихватили ћеркин и зетов долазак. С друге стране, комшилуку је то у почетку било чудно. Према ћеркиним речима сви су се питали због чега су дошли и углавном су кривили њу. У периоду након пресељења пар је имао међусобних несугласица јер зету у почетку није било пријатно „на миразу“, док је ћерки било свеједно где живе (ако је она могла да оде и живи у његовој кући са свекром и свекрвом, може и он у њеној кући).

С обзиром да ћерка није запослена, она најчешће припрема храну и кува за све, али обедују свако у свом делу куће. Понекад се

деси и да се не виде у току дана. Када је реч о целокупном домаћинству и заједничким пословима који се тичу и једних и других договарају се и заједнички доносе одлуке. Заједнички и улажу у домаћинство, свако у оној мери колико је у могућности (куповина намирница, огрев, рад на имању). Отац има додатну зараду од засада купина коју касније опет улаже у домаћинство, док су ћерка и зет уложили у засад малина како би имали додатну зараду за себе. Приходи се не састављају, али отац и мајка финансијски помажу ћерку и зета, нарочито када су у питању деца. Свако плаћа своје рачуне, док рачун за струју плаћају попола (ћерка и зет увек дају половину износа оцу и мајци за рачун). Понекад се деси и да цео износ уплати отац, а да не узме од њих половину суме јер није потребно, па ће они платити нешто друго.

Имовина се води на оца, па је он формално домаћин, али су сви равноправни и све се заснива на договору. Како кажу, зета „држе као мало воде на длану“, па кад дође до ретких несугласица замерке су упућене ћерки. Она има млађу удату сестру, па је у једном тренутку отац размишљао да већ сада сутерен препише млађој ћерки, а спрат старијој, али оне сматрају да то у овом тренутку није потребно радити. Ћерка истиче да је оно што је њено истовремено и њеног мужа. Одлуке личне природе и оне које се тичу деце ћерка и зет доносе сами, мада се дешава да у неким ситуацијама потраже савет.

Породична слава и једних и других је Ђурђевдан, тако да ћерка и зет не славе посебно, већ свако са својим родитељима. Иначе, зет одлази у родитељску кућу, али не само у посету већ им и помаже на имању. Ћерка не иде код свекра и свекрве, док деца нису одлазила годину дана, након чега је зет почео да их повремено води код родитеља у посету. Божић и Васкрс прослављају у Горњој Горевници са ћеркином родбином (стрицем, млађом сестром и њиховим породицама), а фамилија се окупља и за дечје рођендане.

Када их позивају на прославе шаљу им две одвојене позивнице. У почетку су их позиваоци унапред питали да ли да им пошаљу једну позивницу на име оца или одвојено да позову ћерку и зета. Ћерка је сматрала да би позивнице требало да буду насловљене посебно на родитеље, а посебно на мужа и њу.

Разлози избора матрилокалног пребивалишта и однос околине према домазетском браку

У прошлости је у домазете одлазио момак који није био имућан, а имао је брата (браћу), понекад су то били и они младићи који су, будући да су били сиромашни, служили у тим кућама пре него што су се призетили.⁸ С друге стране, у породицама у којима нема мушких потомака родитељи, најчешће ћерке јединице, доводе зета у кућу. Уколико има више женске деце, зет се доводи за једну од њих⁹ да се преко њега обезбеди мушко потомство и продужи породична лоза мајчиног рода.¹⁰ Поред традицијски установљене тежње да се одржи кућа кроз мушко потомство, заснивању домазетског брака, како наводи Милош Матић, прибегавало се и из економских разлога, па ако неко домаћинство има велико имање, чак и поред мушке деце, дешавало се да ћерка доведе мужа у своју кућу како би се повећао број радно способних чланова домаћинства.¹¹ То доводи до закључка да се овакав брак третира као „прагматичан приступ решавању имовинских, економских и сродничких проблема“.¹² У новије време у избору места становања, осим традицијских образаца понашања, учествују и други чиниоци, па се тај избор може

[8] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост...*, 47-48.

[9] Н. Пантелић, „Село и породица“, 127.

[10] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост...*, 52.

[11] Милош Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, 29-30.

[12] Исто, 30.

посматрати као израз практичног решења¹³, што се може видети и на примерима испитаних породица. Најчешћи разлози домазетског брака су неадекватни стамбени услови у мужевљевој кући, сукоб у породици и, ако је жена из града, већа приступачност пре свега послу, али и другим градским садржајима. У неким случајевима, ако је жена без родитеља и нема браће, а наследила је функционално домаћинство, она доводи мужа у своју кућу. Често се дешава и да се старији брачни парови преселе из града у село на женино имање (муж је из града), а деца остану у стану. Уколико су женини родитељи живи, старају се о њима, а управљање домаћинством је, због тога што су родитељи стари, најчешће препуштено ћерки и зету.

Према наведеним примерима може се видети да се углавном зетовљева родбина и околина противе одласку „на мираз“ и имају негативан став према томе. Најчешће се истиче како син не би требало да иде било где кад има своју кућу, а може се чути, нарочито од старијих, да је „зет на миразу – слика без тона“. Ставови шире локалне заједнице су различити, мада су често неутрални, при чему се наглашава да би свако требало да живи где год хоће. Међутим, уопште гледајући када се ради о избору места становања, па и код млађе генерације, може се закључити да се и даље подразумева да би жена требало да пређе у мужевљеву кућу, а не обрнуто. Другим речима, на избор места становања у великој мери утичу традицијски обрасци понашања, што потврђује и пример младог брачног пара (обоје из Горње Горевнице) којем је таст, због недостатка простора у младожењиној кући, предложио да живе на његовом имању (у засебној кући), али је зет то одбио наводећи да је деда обавезао њега и брата да не смеју да напусте своје имање.

Организација домаћинства и подела рада

Све испитане породице су трогенерациске, изузев породице 1 која је у време довођења зета у кућу била четворогенерациска, и броје од 5 до 7 чланова.¹⁴ Имовина се води на најстаријег, најчешће мушког члана породице, осим када је жена удовица. Иначе, ретко се дешава да отац преведе имовину на децу док је жив. Код испитаних породица само у једном домаћинству део куће је преписан наследнику (унуци која је довела мужа у кућу), док се остатак имовине и даље водио на најстаријег члана породице до његове смрти. Подразумева се да након очеве смрти имовину наследи ћерка, а уколико има сестру (сестре) имање се дели између њих. Дешава се и да се сестре које су оформиле своја домаћинства одрекну свог дела наследства у корист оне која је остала у родитељском дому, као што то раде и када брат остане на очевом имању. Зетови наслеђују очеву имовину или имају право на део (ако имају брата), док се сестре, ако су удате, одричу наследства у корист браће.

Домаћинство као просторни оквир у коме се смешта домаћа група или породица кроз историју претрпело је велике промене. За савремену породицу посебан стан или породична кућа симболизује породичну засебност и интимност¹⁵, па се дешава да индивидуално домаћинство може да обухвати две али и више стамбених јединица¹⁶ како би се, када је у питању вишегенерациска породица, омогућила приватност њених чланова. У сеоској средини ретко се дешава да се деца, која су засновала своје породице, одселе од родитеља и формирају

[13] Јадранка Ђорђевић, *Сроднички односи у Врању* (Београд: Етнографски институт, 2001), 36-37.

[14] То су проширене породице које чине два или три брачна пара у директном (вертикалном) сродству. Овакве породице се у овом крају, како наводи Никола Пантелић, називају породичним заједницама родитеља са ожењеним сином или удатом кћерком и унуцима. (Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост...*, 61)

[15] Anđelka Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazov* (Београд: Čigoja štampa, 2007), 99.

[16] Исто, 85.

посебна домаћинства. Може доћи до пресељења у град, али само ако финансијске могућности дозвољавају куповину стана или ако породица већ има стан у граду, док се изнајмљивање одбацује као непотребан трошак. Стога је све више примера да се родитељи „склањају“ како би ожењеним синовима и, као у неким испитаним породицама, удатим ћеркама пружили стамбену независност и интимност, али у оквиру заједничког имања (које се и даље води на оца). Главни стамбени објекат, тзв. „нова кућа“, препушта се деци, док родитељи прелазе или у тзв. „стару кућу“ (мањи стамбени објекат који већ постоји, али га је потребно адаптирати) или у нови објекат изграђен поред главне породичне куће. У оба случаја реч је о мањим кућама, са мањим дневним боравком и кухињом, собом и купатилом, које задовољавају стамбене потребе старијих брачних парова којима није потребно превише простора. Други објекти на имању (за одлагање ствари, гараже, објекти за стоку, итд.) су заједнички.

На основу наведених података о животу испитаних породица види се ко управља имовином и доноси одлуке о заједничком раду на имању (ово се, наравно, не односи на одлуке приватног карактера и оне у вези с децом, које супружници доносе независно од својих родитеља), с тим што би требало напоменути да је обим послова знатно мањи у породицама које живе у граду, па је код њих више изражена подела рада према полу. Кућне послове обављају жене, док се мушкарци баве разним поправкама и старању о кући/стану као грађевини. С друге стране, у селу су жене, поред кућних послова, укључене и у рад на имању (иако физички захтевније послове обављају мушкарци), па је одређене послове теже окарактерисати искључиво као мушке односно женске (јер се обављају заједнички), а циљ је да се удруженим радом посао што пре заврши. Исто тако, и мушкарци често обављају кућне

послове како би помогли женама. Према одговорима испитаника види се да се само у породици 2 подразумева да је отац/таст, као носилац имовинског права, и иницијатор и организатор вођења домаћинства, док зет нема никакву улогу у доношењу одлука. С друге стране, у породици 1 управљање имањем препуштено је зету будући да су он и ћерка у пуној радној снази и могу највише да допринесу напретку домаћинства. Уколико је муж запослен и често одсутан од куће, као у породици 3, жена преузима управљање домаћинством, па чак и када су у питању послови којима би се иначе бавио муж.¹⁷ У преостале две породице о свим пословима у домаћинству (када и на који начин их је најбоље обавити) чланови породице се договарају, поготово у породици 5 јер су и отац/таст и зет запослени (при чему зет помаже и на имању својих родитеља), а због већег обима послова важан је заједнички рад како би се, уколико је могуће, избегло плаћање или дуговање наднице.

Породични односи и питање ауторитета

Унутарпородични односи доста су равноправнији и огледају се у међусобном договарању чланова домаћинства и испомагању, а приметна је и мања финансијска зависност између њих, тј. тежња ка економској самосталности и слободном управљању својим новцем. Положај домазета у кући, како истиче Никола Пантелић, зависи пре свега од њега али и од ауторитета таста. Уколико таст задржи управљање домаћинством, већа је могућност да ће сачувати надређеност

[17] Кућни послови који се тичу припреме хране, уређења и одржавања стана, нега и већи део васпитања деце, као и расподела послова у кући припадају домаћици, док одржавање куће као грађевине, послови око потрошње новца за комуналне услуге, послови са органима власти, набавка огрева и сл. припадају домаћину или неком од одраслих мушкараца у породици [Никола Пантелић, *Породица и традиција у градовима Србије крајем XX века на примеру Крушевца, Шайца, Ужица и Бора* (Београд : Етнографски институт САНУ, 2007), 23].

у односу на зета све док је радно способан.¹⁸ Међутим, не може се више говорити о економској зависности зета као што је то било у прошлости, а што представља један од услова да зет има неповољан положај у породици, јер је углавном запослен, а самим тим и финансијски независан.¹⁹ Готово сви испитаници су истакли да, иако су трошкови домаћинства заједнички, то није тако и са зарадом, па сваки одрасли члан породице „има свој новчаник“. Изузетак је породица у којој је зету, поред управљања домаћинством, препуштено и управљање новцем јер се скоро сва зарада остваривала од пољопривреде, а у раду на имању управо је он имао највише удела.

Будући да зет није економски у подређеном положају (као ни већина осталих чланова породице), ауторитет најстаријег члана (према патријархалним мерилима по којима се његове одлуке не доводе у питање) у великој мери је умањен. Ауторитет најстаријег члана породице углавном није изражен конкретним поступцима, већ је симболичке природе²⁰, и то се најчешће огледа у томе на који начин шири локална заједница посматра однос не само између таста и зета, већ и осталих чланова породице. Када се говори о ауторитету „првенствено се мисли на углед, а мање на ауторитативност“²¹, па околина готово увек сматра најстаријег члана породице, најчешће мушког, домаћином и „главом породице“.²²

Друштвене и обредно-религијске функције породице

Ове улоге породице посебно су изражене приликом свадби, рођења и погребних обичаја, васпитања и верског живота.²³ Како се рад превасходно бави положајем зета у породици, биће разматране само оне друштвене и обредно-религијске функције породице које показују какав је однос зета према жениној породици и обрнуто.

Свадбени обичаји код склапања домазетских бракова су уобичајени, па се свадба спроводи као да ће брак бити патрилокалан, поготово ако је младожења из ближе околине. Међутим, уколико је младожења из удаљенијег места, неретко се дешавало да свадба буде обављена у младиној кући. Након свадбе, младенци су извесно време остајали у младожењиној кући, да би по повратку у младину остали ту и да живе. Никола Пантелић закључује да се чином започињања брака у мужевљевој кући формално задовољавао принцип патријархалног брака у коме жена након удаје припада роду мужа.²⁴ Код испитаних породица свадбени обичаји су такође спроведени на устаљен традиционалан начин, али би требало напоменути да је само један брачни пар унапред планирао да живи „на миразу“, док је код осталих одлука о пресељењу донета касније, па чак и након неколико година брака, из већ наведених практичних разлога.

На основу наведених примера види се да зет прихвата сродство и целокупну женину званицу (тазбинско сродство) када су у питању разни видови прослава и свечаности, при чему се не одриче своје. У три испитане породице наглашава се да ћерка и зет на породичне свечаности (када је у питању њена званица) одлазе самостално

[18] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост*..., 49.

[19] Никола Пантелић запажа да је домазет, по правилу, у првим годинама брака био подређен тасту јер је био млад, али и уколико у заједницу није унео имовину наслеђену од оца или није био запослен. У супротном, ако економски не зависи од таста, мање му се морао покоравати у традиционалном смислу. (Исто)

[20] Види у: Мина Јелесијевић, „Породица у Горњој Горевници у светлу глобалне друштвене транзиције“, *Зборник радова Народной музеја XLV* (2015), 212-215.

[21] Н. Пантелић, *Породица и традиција у праговима Србије*..., 28.

[22] Отац се, као старији, од стране околине сматра домаћином и у односу на свог сина.

[23] Никола Ф. Павковић, „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2003/0352-57320315223P.pdf> (преузето 26. 7. 2021. године)

[24] Н. Пантелић, *Наслеђе и савременост*..., 148.

и независно од њених родитеља, при чему се на томе инсистира. У друге две истичу да одлазе сви заједно иако се позива најстарији члан у породици, како кажу из поштовања (након његове смрти позиван је онај који се сматра домаћином имања).

Изузев оних који имају једног или више браће која су остала да живе на очевом имању, зетови не напуштају у потпуности своју кућу, а то се највише огледа током прославе крсне славе и Божића. На основу литературе види се да зет по правилу скоро увек слави славу таста јер му је „важнија слава „од имања“, тј. жениног рода“²⁵, али да обележава и очеву славу, па поред тастове често задржи и своју, те тако има две славе.²⁶ Према наведеним подацима види се на који начин се обележавају крсне славе у испитаним породицама и може се констатовати да зетови као главну славу прослављају своју у домаћинствима из којих потичу. Ради се о зетовима који или немају браћу која би наследила очеву славу или имају брата који живи засебно од родитеља и посебно слави (отац му је предао „пола колача“). Празници се обележавају у оба домаћинства или се одлази у госте код зетове родбине. Породице које живе у граду божићне празнике у већој мери прослављају у селу због већег обима обредних радњи и обичаја карактеристичних за сеоску средину (сеча и уношење бадњака, уношење сламе, припрема божићне печенице). За разлику од божићних празника током којих се углавном окупљају чланови породице, у време васкршњих празника израженија је интеракција са широм локалном заједницом јер се практикује да се комшије међусобно посећују и размењују бојена јаја.

[25] Никола Ф. Павковић, „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2003/0352-57320315223P.pdf> (преузето 26. 7. 2021. године)

[26] Тихомир Р. Борђевић, *Наш народни живоић*, https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Tematske_kolekcije/tihomir_djordjevic/knjige/TDJ_823_04_a#page/4/mode/1up (преузето 25. 7. 2021. године)

Закључак

Као и у другим крајевима, што се може видети на основу расположиве литературе, положај зета се разликује зависно од вредносног система средине из које су супружници, али и од самих појединаца (зетова) и њихове спремности да се прилагођавају. Ипак се може закључити да је живот савремене домзетске породице мање-више идентичан породици у случају патрилокалног брака, а положај зета у многоме повољнији него раније. Упркос томе, и даље преовлађују ставови утемељени на традицијском моделу понашања, па се мали број парова одлучује да изабере женину кућу као место пребивалишта.

Литература

Борђевић Јадранка. *Сроднички односи у Врању*. Београд : Етнографски институт, 2001.

Борђевић Тихомир Р. *Наш народни живоић*, књ 4. Београд : Издавача књижарница Геце Кона, 1931.

Јелесијевић Мина. „Породица у Горњој Горевници у светлу глобалне друштвене транзиције“. *Зборник радова Народној музеја XLV* (2015), 207-217.

Матић Милош. „Социјална организација у селима у околини Пирота“. *Гласник Етнографској музеја у Београду* 73 (2009), 13-64.

Milić Anđelka. *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd : Čigoja štampa, 2007.

Павковић Никола. „Друштвена организација“. *Гласник Етнографској музеја у Београду* (1980)

Павковић Никола Ф. „Породица и сеоска заједница у Шумадији“. *Зборник Машице српске за друштвене науке*, 114-115 (2003), 223-254.

Пантелић Никола. *Наслеђе и савременост: друштвени живоић у селима чачанској и јорњомилановачкој краја*. Београд : Етнографски институт САНУ, 1991.

Пантелић Никола. *Породица и традиција у праговима Србије крајем XX века на примеру Крушевца, Шайца, Ужица и Бора*. Београд : Етнографски институт САНУ, 2007.

Пантелић Никола. „Село и породица“, *Гласник Етнографској музеја у Београду* 25 (1962)

Seymour-Smith Charlotte. *Macmillan dictionary of anthropology*. London : Macmillan Reference Books, 1986.

MATRILOCAL („DOMAZET“) MARRIAGE – BASIC FEATURES OF MATRILOCAL MARITAL UNION

The topic of this paper is the research of matrilocal marriages concluded in different time periods, which includes presentation and analysis of the characteristics of marital communities in which a daughter brings her husband to her house.

In most regions, except in northeastern Serbia, where it is considered a normal occurrence, in the past matrilocal marriage was thought to be unfavourable. There were several local names for a man who moved into a woman's house, including offensive ones, and all of them represent the general attitude and perceptions of the patriarchal environment about the position of those who „went to dowry“,

indicating disrespect and subordinate position of the husband in a matrilocal marriage analogous to the position of women in a patrilocal marriage.

Although today the position of the son-in-law is much more favourable, considering the choice of place of residence in general, even with the younger generation, it can be concluded that it is still understood that a woman should move to her husband's house, and not vice versa. In other words, the choice of place of residence, especially in rural areas, is still largely influenced by traditional patterns of behaviour and, therefore, few couples decide to choose a woman's house as their place of residence.

Mina JELESIJEVIĆ

LE MARIAGE DU GENDRE QUI RÉSIDE DANS LA DEMEURE DE SON ÉPOUSE – CARACTÉRISTIQUES PRIMORDIALES DE LA COMMUNAUTÉ MATRIMONIALE

Le thème de cette étude est la recherche des mariages matrilocaux effectués dans les périodes de temps différents, d'où sont présentées et analysées les caractéristiques des communautés de mariage dans lesquels la fille emmène son époux dans sa maison.

Dans la plupart des régions, à part la Serbie du nord-est où l'on considère cela comme phénomène normal, dans le passé, on regarda défavorablement sur les mariages matrilocaux. Pour un homme qui venait dans la maison de l'épouse, il existait plusieurs noms locaux, entre autre aussi ceux de signification insultante et ils représentent tous une relation générale et des conceptions de milieu patriarcal, concernant la position de tous ceux qui sont venus à la demeure

de leur épouse, en montrant leur mépris et la position subordonnée de l'époux dans le mariage matrilocal analogue à la position de la femme dans le mariage patrilocal.

Même si la situation du gendre aujourd'hui est assez favorable en regardant en général quand il s'agit de l'endroit de résidence, mais aussi chez la génération plus jeune, on peut conclure qu'on sous-entend que l'épouse doit venir dans la demeure de son époux et pas le contraire. En d'autres termes, sur le choix du lieu de résidence, avant tout dans le milieu rural, en grande mesure, les types de comportement traditionnel ont de l'influence, aussi un moindre nombre de couples décide de choisir la demeure de leur épouse comme lieu de résidence.

Mina JELESIJEVIC